

Læstadianske meldingsblader som kulturelt minne

AV BENGT-OVE ANDREASSEN

Læstadianismen framstår som en typisk evangelisk protestantisk bevegelse med tanke på dens store produksjon av bekjennelseslitteratur. Læstadianismeforskningen har i liten grad rettet oppmerksomhet mot den store produksjonen av meldingsblad i bevegelsen. Denne artikkelen søker å kaste lys over denne litteraturen ved hjelp av teoretiske perspektiver om kulturelt minne. Det teoretiske utgangspunktet hentes fra Aleida Assmanns distinksjon mellom arkiv og kanon i det kulturelle minnet. Med utgangspunkt i Assmanns begreper gjøres en sammenligning mellom to blader for å vise hvordan bladene sett som kanon og arkiv kan gi innblikk i variasjon og ulikhet i den læstadianske bevegelsen som helhet.

Nøkkelord: Læstadianisme, Læstadius, tekst, kanon

Hva kan teoretiske perspektiver fra kulturelt minne og religion tilføre analysen og lesningen av læstadianske meldingsblader? Denne problemstillingen er utgangspunkt for min tilgang til feltet religion og kulturelt minne.

Bladene har i overraskende liten grad vært benyttet i læstadianismeforskningen. De bidragene som like fullt finnes, nevnes også i artikkelen. Et hovedanliggende er å forsøke å kaste nytt lys over det læstadianske meldingsbladet med teoretiske perspektiver fra religion og kulturelt minne-forskningen. Jeg vil særlig bygge på artikkelen «The religious roots of cultural memory» av Aleida Assmann (2008) og hennes drøfting av forholdet mellom «remembering» (å huske) og «for-

getting» (å glemme) som viktige deler av kulturelt minne. Assmann skiller mellom kanon («canon») og arkiv («archive») i det kulturelle minnet. De læstadianske meldingsbladene vil i denne artikkelen drøftes som eksempler på utvikling og etablering av både kanon og arkiv for det kulturelle minnet i læstadiansk tradisjon. Ved en slik tilnærming gjøres også en sammenligning mellom to blader for å vise hvordan bladene sett som kanon og arkiv kan gi innblikk i variasjon og ulikhet i den læstadianske bevegelsen som helhet.

MELDINGSBLADENE SOM ARKIV OG KANON

Aleida Assmann (2008) vektlegger forholdet mellom «remembering» (å huske) og «forgetting» (å glemme) som viktige deler av kulturelt minne. Videre skiller hun mellom kanon («canon») og arkiv («archive») som to deler av det kulturelle minnet. For å ha noe å huske, må det foreligge noe som man kan huske fra. Et sted der det hentes fram fra, en kanon. Kanon er, ifølge Assmann (2008:276), den aktive konstruksjonen av minnet (minne i arbeid) og som til enhver tid preges av aktiv utvelgelse og innsamling i det kollektive minnet. Assmann peker særlig på tradisjoner, museer, tekstkanoner og monumenter som eksempler på steder hvor den aktive utvelgelsen og innsamlingen skjer. Skillet mellom kanon og arkiv illustrerer hun videre med uttrykkene «'presence' of past» og «'pastness' of past» (Assmann 2008:274). Uttrykket «'presence' of past» viser til tilstedeværelse av fortiden (det som skal huskes) i en kanon. Bruken av kanon – enten det er en tekstlig kanon, museer eller monumenter – er en aktiv konstruksjon og vedlikeholdelse av fortiden i det kulturelle minne. Det er det kulturelle minnet i arbeid. På den annen side representerer det Assmann refererer til som arkivet, en mer passiv lagring av fortiden. Fortiden lagres som fortid, og med mindre relevans – ikke nødvendigvis som irrelevant – illustrert ved at den ikke løftes fram og brukes på samme måte som innholdet i kanon. Kanon kan, ifølge Assmann (2008:276–277), identifiseres ved ytterligere fire kjennetegn. For det første et spesielt fokus eller en tilbakevendende orientering på spesifikt innhold i en bredere tradisjon.

Noe velges ut framfor noe annet. For det andre at utvelgelsen skjer på bakgrunn av en beslutningsprosess som er innleiret i maktstrukturer. Det er alltid noen som er i posisjon til å gjøre utvelgelsen. For det tredje at innholdet i kanon ses som en særlig verdi (framfor noe annet), og som dermed omgir den med en særlig aura. Og til sist, det som velges ut signaliserer en kontinuitet i det kulturelle minnet, som er hovedanliggendet for hele prosessen.

I mange av de læstadianske meldingsbladene framstår gjentakelser som sentralt. Det kan illustrere Assmanns første punkt angående stadige gjentakelser. Noen tekster og noen tekstforfattere trykkes flere ganger og framstår slik sett som sentrale. Når de samme tekstene trykkes igjen og igjen, gjerne med flere års mellomrom, er det et eksempel på minne i arbeid. I bladet *Under vandringen* kan vi for eksempel finne en tekst skrevet i 1932 av den mangeårige lederen for Lyngenlæstadianerne Erik Johnsen (1844–1941) og hans medpredikanter. Teksten er gjengitt i *Under vandringen* ved flere anledninger.¹ Den er senere også publisert på deres nettside for ungdomsarbeid (jf. Olsen 2008:27). Teksten, som i 1932 hadde tittelen «Læstadianernes tro og lære» (Johnsen m.fl. 1934), tar for seg grunnleggende trosspørsmål for Lyngenlæstadianerne. Teksten har karakter av et bekjennesskrift og framstår nærmest som tidløs og universell, og er slik sett egnet for gjennpublisering. Den har særlig autoritet i Lyngenlæstadiansk tradisjon, og har vært viktig for å skape en egen selvstendig Lyngenlæstadiansk identitet og tradisjon. Flere nypubliseringer av den i *Under vandringen* og på nett bidrar både til å vedlikeholde bevisstheten om sentrale trosspørsmål, samtidig som den også gir bevissthet om Erik Johnsen og de gamle predikantenes autoritet. Nypubliseringene er et eksempel på hvordan fortiden gjøres aktuell og er til stede i samtiden, som 'presence of past'.

¹ Under tittelen «Troes bekjennelsen» i UV 4/1979, s. 1–3; «Hva vi tror, lærer og bekjenner» i UV 6/1959, s. 1–3; «Vår tro og lære» i UV 12/1974. I tillegg er den også publisert på nett og distribuert internt i forsamlingen (jf. Olsen 2008:27).

MUNTLLIG OG TEKSTLIG TRADISJONSFORMIDLING

Den læstadianske vekkelsen oppsto i en sammensatt kulturell kontekst på midten av 1800-tallet. I Lars Levi Læstadius' menighet i Karesuando var det både samer, finske nybyggere og svensker. Vekkelsen spredte seg på ulike språk blant de ulike etniske gruppene. Den muntlige fortelling var den viktigste kilden til innblikk i bevegelsen, og til hvem Læstadius var. I læstadiansk tradisjon har alltid den muntlige fortellertradisjonen vært en viktig del av tradisjonsformidlingen. Fortellinger om ulike predikanter – hvem som var 'lærdomspredikanter' eller hvem som talte spesielt lenge – eller om hvordan bevegelsen kom til de ulike bygdene, er fremdeles noe som fortelles.

De tidligste læstadianske tekstene var håndskrevne versjoner at Læstadius' egne taler.² De ble kopiert for hånd og distribuert og lest av hans utsendinger over hele Nordkalotten. De muntlige fortellingene om Læstadius og hans etterfølgere var trolig like viktig – kanskje viktigere – enn budskapet i hans taler som ble lest opp. En god muntlig formidler var ikke avhengig av leseferdigheter. Fortellingen var også enkel å ta med seg, og ble ikke ødelagt av vær og vind, slik den nedskrevne tekst kunne bli.

Aleida Assmann (2008:283) skiller to ulike typer tradisjoner. En såkalt 'embodied' tradisjon, og en som bygger på eksterne symboler. Den første korresponderer blant annet med en muntlig fortellertradisjon, mens den andre i større grad referer til artefakter som eksempelvis tekst. Tekster medfører en mulighet til å skille noe (en fortelling, kunnskap) ut, og bort fra den som besitter kunnskapen eller fortellingen. Teksten vil riktignok være avhengig av en avsender (forfatter) som gir den autoritet. Det peker mot viktigheten av hvem avsenderen er, og hvilken hensikt teksten og avsenderen har.

Bakgrunnen for at det etter hvert vokste fram så mange tekstlige uttrykk innenfor den læstadianske bevegelsen, er det ingen entydig forklaring på. Alle de ulike typer tekster som Læstadius selv produserte,

² Siden tidlig på 1900-tallet har Læstadius' taler vært oversatt og utgitt på ulike språk. I dag regner man at 466 av hans prekener er bevart i nedskrevet form (se Elgvin 2010:35–36). I læstadiansk tradisjon har de nedskrevne talene hatt stort betydning som tekst, og har i stor utstrekning blitt brukt i læstadianske forsamlinger.

viser tydelig at han var komfortabel med å uttrykke seg i tekst. Det synes i like stor grad å være et medium han foretrakk som det muntlige. Hans mange ulike vitenskapelige arbeider dokumenterer i stor grad at Læstadius var en skrivende person. Hvorvidt hans eget meldingsblad, *Ens Ropandes Röst i Öknen*, har vært en inspirasjonskilde for de mange andre læstadianske meldingsbladene, er vanskelig å si.

Meldingsbladene blir et supplement og et korrektiv til Læstadius' taler og den muntlige fortellertradisjonen i den læstadianske bevegelsen. I bladene trykkes taler og opplysninger fra 'offisielt' hold, uten at det går gjennom ulike fortelleres filter. Alle som mottar eller leser bladet, får den samme hilsenen og kan lese de samme tekstene som andre.

LÆSTADIANSKE MELDINGSBLADER

Produksjonen av mindre blader som inneholder konfesjonelt materiale, er ikke spesielt for den læstadianske bevegelsen. Den sier heller noe om læstadianismen som et typisk eksempel på en protestantisk og evangelisk bevegelse. Ifølge forskere er slike bevegelser storprodusenter av bekjennelseslitteratur (Hofmeyr 2008:200–201).

De ulike læstadianske grupper har brukt de månedlige meldingsbladene til å kommunisere med tilhengere bosatt i et stort geografisk område, til å formidle tro og distansere seg fra andre læstadianske grupper (jf. Olsen 2008; Kejonen 2014). Å publisere et eget meldingsblad var en mulighet til å formidle gruppens identitet, og antagelig en viktig drivkraft i etableringen av alle de meldingsbladene som ble gitt ut på slutten av 1800-tallet og tidlig på 1900-tallet. Meldingsbladene synes også å bidra til å etablere og sikre makt og myndighet for de læstadianske lekpredikantene. De første redaktørene av bladene var hovedsakelig predikanter, men i de siste tre-fire tiårene har det vært vanlig med en redaktør eller en redaksjon. Produsentene av meldingsbladene synes på en eller annen måte å være offisielle representanter for gruppen, og dermed utøver de og etablerer autoritet (jf. Hoover 2005, 2008).

Dersom man tenker at den læstadianske tradisjon har en felles overbygning, kan en hypotese være at mye av innholdet i de ulike bladene

er felles. I noen grad er dette tilfelle når det gjelder gjengivelse av tekstutdrag fra Luther og Læstadius. Samtidig viser en gjennomgang av ulike meldingsblader at det er klare forskjeller når det gjelder hvilke Læstadius-tekster som reproduseres og holdes ved like i det kulturelle minnet. Selv om selve tekstene kan være identiske, innrammes de i bladene i ulike fortolkningsfellesskaper (jf. Fish 2000). Det kommer jeg tilbake til nedenfor.

Det læstadianske meldingsbladet har en historie nesten like lang som bevegelsen. Det aller første var *Ens Ropandes Röst i Öknen* utgitt av Læstadius selv i en periode på tre år, i årene 1852–1854. Utgivelsen inneholder ikke bare flere viktige originaltekster av Læstadius, men også mindre bidrag av andre. Siden tekstene ble publisert bare på svensk, i et område hovedsakelig bebodd av finske nybyggere og samer med liten eller ingen lesekompetanse, er et interessant spørsmål hvilken leserkrets Læstadius rettet seg mot (jf. Hoover 2008). En naturlig tanke er at bladet skulle inngå som en del av vekkelsesarbeidet som Læstadius da var i gang med. I stedet ser det ut til at Læstadius ønsket å nå en leserkrets utenom de vakte tilhengere: den svensktalende befolkningen. Ifølge kirkehistorikeren Sölve Anderzèn (2009:160–161) hadde Læstadius problemer med å få trykket sine radikale teologiske tekster i lokalavisen. Han måtte derfor etablere en egen kommunikasjonskanal for å nå et publikum utenfor kirken. Å opprette et eget blad var selvsagt nokså kostbart og bladet ble avviklet etter bare tre år. I dag distribueres de tre årgangene av *Ens Ropandes Röst i Öknen* redigert i bokform på svensk, finsk og engelsk, og er viktig lesning i lærespørsmål for en del læstadianere.

Omlag tjue år etter Læstadius' død begynner etableringen av månedlige meldingsblad i den læstadianske bevegelsen. Ifølge en oversikt av den finske kirkehistorikeren Pekka Raittila (1967:320–324) ble *Kristillinen kuukauslehti* etablert i 1880 i Oulu som det første. I løpet av 1880- og 1890-tallet ble ytterligere fem meldingsblad etablert, fire i Finland og ett i Amerika. På begynnelsen av 1900-tallet kom stadig flere til, mange utgitt i begrensede geografiske områder og tidsperioder. Raittilas (1967) oversikt viser at i 1967 hadde det eksistert 32 læ-

stadianske månedlige meldingsblader i perioden 1880–1967. Oversikten bekrefter bildet av den læstadianske bevegelsen som en storprodusent av tekster (jf. Hofmeyer 2008). Av bladene i Raittilas oversikt eksisterer fremdeles bare noen få, mens noen nye er kommet til.

Blant de fortsatt eksisterende utgis to meldingsblader i Norge. Det eldste, *Sions blad*, ble første gang utgitt i 1930 av Alta-læstadianerne (Elvebakken læstadianske menighet), og utgis fremdeles en gang i måneden i Alta. I 1948 startet den norske Lyngen-gruppen (Den luthersk-læstadianske menighet) *Under vandringen* som fortsatt utgis en gang i måneden. Det finske bladet *Rauhan Sana* (norsk, Fredsordet) har vært utgitt i Finland siden 1935, og har bidratt til å gi navn til de såkalt «småførstefødte» («Rauhan Sana-gruppen»). *Zions missionstidning* ble etablert 1925 og er meldingsbladet for svensktalende småførstefødte i Sverige og Finland. Meldingsbladet er nå publisert under navnet *Sions Missionstidning* av Laestadianernas Fridsföreningars Förbund (LFF). Den dominerende læstadianske gruppen i Finland, SRK,³ publiserer en ukentlig avis kalt *Päivämies* (norsk, Dagsmannen) (siden 1954), som er det eneste eksemplet på ukentlig publisering, og to månedlige blader: *Siionin Lähtyslehti* (norsk, Sions misjonsstidskrift) (siden 1912) og *Siionin Kevät* (norsk, Sions vår) (siden 1931).⁴ De ovennevnte meldingsbladene er alle utgitt av grupper i den såkalte østlæstadianske tradisjonen. Det ser ut til at denne grenen i den læstadianske tradisjonen har vært mest opptatt av å publisere slike blader. Publiseringstettheten av bekjennelseslitteratur har generelt vært større sammenlignet med den førstefødte vestlæstadianske tradisjonen, trolig fordi de har hatt en annen og løsere organisasjonsform, og har dermed trolig stått friere til å uttrykke seg skriftlig. Det er bare to eksempler på meldingsblader innenfor førstefødttradisjonen. I en periode på tretti år, fra 1960 til 1989, ble bladet *Faderrösten* publisert i Sverige, redigert av predikanten Samuel Wettainen (1911–2001). Etter at bladet opphørte,

³ SRK – Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys. På svensk, Centralföreningen för Finlands Fridsföreningar (oversettelse av Kejonen 2014:43). SRK ble grunnlagt som gammellæstadianernes paraplyorganisasjon i 1914.

⁴ Det finnes flere meldingsblader som gis ut av læstadianere i Amerika. Disse tas ikke med i denne artikkelen.

har ikke de førstefødte publisert noe blad i Sverige (eller Norge). I 1978 etablerte de finske førstefødtlæstadianerne *Rauhan Side* (norsk, Fredsbåndet), som fortsatt publiseres hvert kvartal.

MELDINGSBLADENE I LÆSTADIANISMEFORSKNINGEN

Læstadianske meldingsblader er en kilde til å si noe om det indre liv i de ulike grupperingene. Like fullt er det overraskende få forskningsarbeider som har bygget på denne kilden, mens det finnes flere arbeider der det vises til enkeltnummer av meldingsbladene (jf. Sivertsen 1955:170, 245–247, 346, 448). Et første arbeid som bruker meldingsbladene som hovedkilde, er en mindre artikkel av Jouko Talonen (1983) der han analyserer samfunnssynet slik det uttrykkes i *Sions blad* i årene 1930 til 1939. Talonen tilbyr ingen metodologiske kommentarer om sjanger eller analyse av denne, men går rett på innholdet i bladet. Talonen skriver at bladet primært inneholdt ulike typer bekjennelseslitteratur i denne perioden, og i liten grad omhandlet samfunnsspørsmål. I de tilfeller slike spørsmål ble tatt opp, var det et klart konservativt syn som ble uttrykt, ifølge Talonen (1983:246).

Av større bidrag finnes to doktorgradsarbeider som har brukt bladene som en hovedkilde. Det er Torjer A. Olsens (2008) analyser av Lynglæstadianernes meldingsblad *Under vandringen* i perioden 1948 til 2007. Det andre er Eetu Kejonens (2014) analyse av SRKs avis *Päivämies* og meldingsbladet *Siionin Lähetyslehti* i perioden 1970 til 2011.

Olsen går systematisk gjennom *Under vandringen* for å analysere endringer i kjønnsdiskursen blant Lynglæstadianerne, og er den som tilbyr den mest utfyllende diskusjonen om meldingsbladet som sjanger og kilde. Han kommenterer blant annet at «Bladet kan sies å uttrykke Lynglæstadianernes identitet direkte, gjennom hva som skrives og trykkes, og indirekte gjennom hvilket stoff som trykkes» (Olsen 2008:28). Olsen peker slik sett på at det finnes flere nivåer i innholdet i et slikt blad, og det framstår dermed som en relevant, men kompleks kilde. Et eksempel på dette gir Olsen i karakteristikken av *Under vand-*

ringen som et «nøkkelforum» for predikantenes posisjon og rolle (Olsen 2008:28). Olsen viser til de mange omtalene av predikantene og deres reiser og reiseruter, predikantutsendinger, kommentarer om predikantenes vanskelige rolle og gjengivelse av taler. «Predikantene opptrer både i første, andre og tredje person. De taler og skriver», skriver Olsen (2008:29). Dette kommer i tillegg til små og store betraktninger fra redaktørene, generelle brev, reiseberetninger, møtereferater fra predikant- og menighetsmøter, redegjørelser, referater fra stevner, minneord og større og mindre tekstutdrag av Luther, Læstadius, Pontoppidan og andre. Alt dette danner mindre, og til dels ulike, tekster i hvert nummer av meldingsbladet. Dette peker i sin tur mot redaktørrollen. Olsen viser til at redaktørstillingen er en meget synlig og viktig posisjon, men har tilsynelatende blitt forsøkt nedtonet. De første årene var det ikke angitt hvem som var redaktør, før det i 1963 het at bladet ble redigert av en komité. Da først blir den første redaktøren navngitt, og først i 1974 skriver denne redaktøren selv at han har vært redaktør i 26 år, altså fra bladets start i 1948 (Olsen 2008:88). «Lederartiklene» er derfor anonyme de første femten årene, men blir etter hvert undertegnet med navn. Olsen antyder at bladene kan ses på som predikantens talerør, og slik sett utgjør et «eliteperspektiv» på hva som er sentralt for Lyngenlæstadianerne.

Eetu Kejonen (2014) vektlegger at meldingsbladene gir innblikk i gruppenes idétradisjon og identitet. Bladene «upprethåller, framhåller, uttrykker och kommuniserar väckelserörelsernas tro, identitet og värderingar» (Kejonen 2014:24). Som kilde skriver Kejonen at bladene kan ses på som et «fönster intill rörelsen». Kejonen argumenterer også for at bladene ut fra en «individcentrerad synsvinkel» fungerer som en «själasörjare och guide i trosfrågor» (ibid.:24). Videre legger han vekt på at bladene har autoritet i trosspørsmål og bidrar til å avklare trosspørsmål både utad og innad. I tillegg kan bladene ta opp samfunnsspørsmål mer eksplisitt enn det annen bekjennelseslitteratur kan. Han eksemplifiserer dette med spørsmål om homofili og homofilt partnerskap.

I en artikkel analyserer Leena Hokka (2006) den finske førstefødtgruppens meldingsblad *Rauhan Side*. Artikkelenes hovedfokus på de

førstefødte er interessant, og gjør den til ett av få arbeider om denne spesifikke læstadianske grupperingen. Det er også per i dag det eneste kjente forskningsbidrag som bruker meldingsbladet *Rauhan Side*. Hokka analyserer bladet i perioden fra det ble startet i 1978 til 2006 som en kilde til å undersøke forholdet de førstefødte i Finland har til de eldste i Lappmarken.⁵ Hokka (2006:203) finner at fire hovedtema skiller seg ut i bladet i denne perioden: beskrivelser av julesamlingene i Gällivare, brev, historier fra misjonsarbeid og samarbeidet mellom predikantene. Hun argumenterer for at disse fire temaene skaper en følelse av åndelig og sosialt fellesskap i forholdet mellom de eldste i Lappmarken og de finske førstefødtlæstadianerne. Temaene er i bladet samlet som en helhet, og de overlapper gjerne. Som et offisielt blad, argumenterer Hokka at *Rauhan Side* signaliserer lojalitet til de eldste i Lappmarken, og samtidig gir dem autoritet. Det sikrer de finske førstefødte en del i det felles førstefødtlæstadianske fellesskapet. Ifølge Hokka er forholdet mellom de finske førstefødte og de eldste i Lappmarken kommunisert som ideelt. De eldstes i Lappmarkens myndighet og autoritet er det ikke stilt spørsmål ved, men kan isteden beskrives som velvillig. Åpne uenigheter kan bare anes gjennom vage metaforer, men ingen direkte eller indirekte kritikk uttrykkes i bladet.

Hokka tilbyr ingen perspektiver eller drøftinger av det læstadianske meldingsbladet som kilde. Samtidig viser hennes analyse hvordan et slikt blad bidrar til å underbygge predikantautoritet og lojalitet til en tradisjon.

De ovennevnte forskningsbidragene viser tydelig at meldingsbladene er interessante og gode kilder til ulike grupperinger i læstadiansk tradisjon. Bidragene representerer på ulike måter en form for innholdsanalyse. Olsens og Hokkas arbeiderer fokuserer også på at meldingsbladene består av mange ulike tekstsjangre. De viser således til at meldingsblader er tekster som inneholder en rekke ulike skrifter. Olsens og Hokkas arbeider får med sine diskursanalytiske tilnærminger også fram den maktproduksjon og de maktstrukturer meldingsbladene inngår i. Hokka og Olsen løfter begge fram viktigheten av redaktør-

⁵ Om begrepet «de eldste i Lappmarken» i førstefødttradisjonen, se Andreassen (2011).

rollen i bladene. Det er en sentral rolle for utvelgelsen og sammensetningen av bladenes innhold.

I et minneperspektiv er redaktørrollen sentral, fordi redaktørens rolle kan anses å være aktiv minneproduksjon på den ene siden, men også aktiv utelatelse ('forgetting'), på den andre. Som mer 'offisielt talerør' er det ikke hva som helst som kommer på trykk. De valgene som redaktørene gjør, er derfor vesentlige.

FORTOLKNINGSFELLESSKAP OG KONSTRUKSJON AV KULTURELT MINNE

Et fugleperspektiv på læstadiansk tradisjon viser at tekstene fra Lyngelæstadiansk tradisjon som er nevnt tidligere i artikkelen, og den stadige reproduksjonen av dem, trekker opp skillelinjer til øvrige grupperinger. *Under vandringen* framstår representativ for læstadiansk tradisjon i gjengivelsen av Luther, Læstadius og egne predikanter, mens det er i de ulike gruppenes egne predikanter tolkninger av Luther og Læstadius i taler og tekster som skaper forskjellene. Grupperingens egne predikanter gjør tolkninger som i praksis er den aktive konstruksjonen av kulturelt minne. Her vektlegges som regel noen spesifikke lærespørsmål, et syn på forsamlingen (ekkleiologi) og frelsespørsmål (soteriologi) som vil være kvalitativ ulikt sammenlignet med andre læstadianske grupperinger. Meldingsbladene vil derfor være et viktig medium for et fortolkningsfellesskap (Fish 2000:301ff.). Bladene signaliserer hvilke tekster som bør leses jevnlig, hvordan de bør forstås, og indirekte hvilke tekster som ikke bør leses.

En sammenligning mellom Lyngelæstadianernes blad *Under vandringen* og de førstefødtes blad *Faderrösten* med fokus på hvilke tekster av Læstadius som gjengis, får fram noen interessante mønstre med tanke på etablering av en kanon hos de to gruppene. Begge bladene gjengir hovedsakelig Læstadius' taler. I *Faderrösten* skjer dette hyppigere enn i *Under vandringen*, mens sistnevnte blad har flere utdrag fra ulike tekster av Luther. Luther gjengis like fullt hyppig i begge bladene. Et vesentlig skille når det gjelder bruk av Læstadius-tekster i de to bladene, er at *Faderrösten* også jevnlig gjengir tekster fra Læ-

stadius' *Ens Ropandes Röst i Öknen*, samt hans religionsfilosofiske verk *Dårhushjonet*. Disse tekstene gjengis aldri i *Under vandringen*.

Meldingsbladene viser ikke bare hvor ulik Læstadius-resepsjonen er, men i tilknytning til Assmanns perspektiver på kanon, også hvordan redigeringen av bladene vedlikeholder en aktiv bruk – eller glemsel – av deler av Læstadius' forfatterskap. I *Under vandringen* finnes ingen eksplisitte kommentarer om hvorfor det ikke trykkes utdrag fra disse tekstene. Det gis kun noen veldig få og små signaler om at de finnes. I nummer 11 og 12 i 1997 kan vi lese i en liten annonse på siste side: «Redaksjonen har adresse for kjøp av Læstadius' *Dårhushjonet*, som er kommet i nytrykk, angivelig uten andre forandringer enn at den nå er i ett bind mot tidligere 3» (UV 11/97:4). Annonsen viser til et nytrykk i regi av Biblioteca Laestadiana.⁶ Trass annonsen, finnes ingen tekstutdrag av *Dårhushjonet* gjengitt i *Under vandringen*. Bevisstheten om dens eksistens kan tjene som eksempel på Assmanns (2008:274) plassering av 'arkivet' i forhold til 'kanon'. Teksten ligger passivt lagret i det kollektive minnet, og refereres eller brukes aldri i *Under vandringen*, slik det gjøres i *Faderrösten*. Det samme gjelder *Ens Ropandes Röst i Öknen*, som gjengis flittig i *Faderrösten*, men altså aldri nevnes i *Under vandringen*.

Utelatelsen av disse Læstadius-tekstene i Lyngelæstadiansk tradisjon handler om innhold som de har hatt problemer med å forholde seg til. *Ens Ropandes Röst i Öknen* ble ikke tilgjengelig i samlet trykt form før den forelå på svensk i 1909 (Laestadius 1909). Mindre utdrag hadde da allerede vært oversatt og utgitt på finsk. Disse utgavene fikk tilsynelatende liten eller ingen resepsjon blant Lyngelæstadianerne i Norge, og innholdet i *Ens Ropandes Röst i Öknen* har trolig vært – og er trolig i stor grad også i dag – ukjent for de fleste Lyngelæstadianerne. Det samme kan sies om *Dårhushjonet*, som ble utgitt i utdrag på svensk første gang i 1949. I *Ens Ropandes Röst i Öknen* kommer Læstadius med interessante presiseringer om dåpen; noe som har vært et sentralt lærespørsmål for Lyngelæstadianerne (jf. Andreassen 2002:33–35). Her skal jeg ikke utdype mulige ulike tolkninger av dåpen

⁶ Se nettside for omtale av foretaket: <http://bibliotecalaestadiana.se/> [sist besøkt 3. september 2015].

i læstadiansk tradisjon. I denne sammenheng er det heller relevant å se hva Lyngen-predikanten Andreas Esbensen (1916–2008) skrev angående Læstadius' dåpssyn i *Under vandringen*, nummer 5 1994. I et minneord over predikanten Nils Mælen (1845–1924) skriver Esbensen:

Men et andet Problem ventet Junssa [Erik Johnsen] og det var Bristen i Daabens Lære. Aarsaken laa vel nærmest i den Forsømmelse som Læstadius og hans Efterfølgere utviste, idet de næsten aldrig indskjærpet Daabens betydning (UV 5/1994:4).

Esbensen antyder at denne mangelen hos Læstadius trolig var fordi sistnevnte nok hadde andre ting å stri med. Samtidig ligger det en implisitt kritikk av Læstadius' dåpssyn i Esbensens tekst. Hvor godt kjent Læstadius' presiseringer angående dåpen i *Ens Ropandes Röst i Öknen* og i *Dårhushjonet* er blant Lyngen-læstadianerne, er altså uvisst. De har i stedet lagt sentrale Luther-tekster til grunn for sin tolkning, og viser aldri til Læstadius når viktigheten av dåpen skal løftes fram.

På bakgrunn av Assmanns skille mellom «remembering» og «forgetting», kan det stilles spørsmål ved om disse nevnte Læstadius-tekstene ligger passivt i den Lyngenlæstadianske tradisjonens arkiv, eller om oppbevaringen er så passiv at det kan sies å være et uttrykk for en aktiv utelatelse («forgetting»).

AKTIV UTELATELSE

Aktiv utelatelse, det Assmann (2008:274) klassifiserer som «forgetting», er også en del av det kulturelle minnet. Assmann skiller mellom en passiv oppbevaring og en mer aktiv ødeleggelse (ikonoklasme). Utelatelse handler nødvendigvis ikke om en aktiv ødeleggelse eller fornektelse, men kan isteden være en form for fragmentering og neglisjering som gradvis bringer noe ut i periferien, og til slutt glemmes. «Forgetting» er imidlertid en side ved kulturelt minne som forskere stadig diskuterer viktigheten av, og hvordan den skjer (jf. Forty og Kuchler red. 1999).

Stilt overfor de læstadianske meldingsbladene, er det vanskelig å plassere noe entydig som «forgetting». Samtidig er det åpenbart mulig å finne eksempler på tekster og personer fra læstadiansk tradisjon som aktivt utelates. Et interessant eksempel er omtaler og tekster av Johan Raattamaa (1811–1899). Raattamaa ble læstadianernes leder etter Læstadius' død i 1861, og har utvilsomt en sentral posisjon i bevegelsens historie. Raattamaa produserte blant annet en rekke brev, og var med på å etablere en brevsjanger etter paulinsk mønster som senere har vært sentral i læstadiansk tradisjon (jf. Kinnunen 2011). Brevsjangeren har særlig vært videreført og blitt tillagt stor betydning blant de førstefødte. Et eksempel på det er flere utgaver av såkalte «brevbøker» på finsk, norsk og svensk der brev er samlet og utgitt i bokform (jf. *Brevboken av 1966*).

En sammenligning mellom *Under vandringen* og *Faderrösten* viser at Raattamaas brev gjengis jevnlig i *Faderrösten*, mens de er helt fraværende i *Under vandringen*. Raattamaa nevnes riktignok en og annen gang (særlig på 1950-tallet) i *Under vandringen*, men det er i all hovedsak i forbindelse med historiske opplysninger. Han framstår i disse referansene som sentral i den læstadianske tradisjonen, men blir omtalt meget forsiktig. Han nedtones mer enn framheves. Om vi ser til andre og senere tekster i Lyngenlæstadiansk tradisjon, kan nedtoningen av Raattamaa og fraværet av hans tekster settes i forbindelse med aktiv utelatelse. I en forelesningsserie om læstadianismens historie, senere trykket og utgitt i to mindre bøker, uttaler tidligere nevnte Lyngenlæstadianske predikant Andreas Esbensen at Raattamaa ikke skrev brevene sine selv. Da Raattamaa ble svakere på sine eldre dager, dikterte han dem til sin kone som

skrev og formet dem etter sine egne tanker, hun var av førstefødt ånd denne Karoline, det er ingen tvil om det. På den måten var de siste brev fra Raattamaa temmelig forvansket, man har ikke noen garanti for at de stammer fra hans egen munn, slik han selv hadde diktet dem (Esbensen 1999:13).

Esbensen sår dermed tvil om autenticiteten til brevene, samtidig som han med dette også åpner for å «frita» Raattamaa for ansvaret for innholdet i brevene. Hvorvidt Esbensen syn på Raattamaa også er representativ for tidligere predikanter, og det som tidligere er skrevet i *Under vandringen*, er uvisst, men gir like fullt noen indikasjoner på hvordan man har forholdt seg til Raattamaa i Lyngelæstadiansk tradisjon. Esbensen er nok mer eksplisitt om Raattamaa enn det tidligere predikanter har ønsket å være.

I *Faderrösten* vedlikeholdes Raattamaa og hans aktualitet i lærespørsmål gjennom jevnlig gjengivelse av hans brever og taler. For de førstefødte er Raattamaa viktig som 'presence of past', gjennom tekster som er aktuelle også i dag. I *Under vandringen* nevnes han sporadisk på 1950-tallet som en del av bevegelsens historie, og forsvinner gradvis helt ut av bladet. Av Lyngelæstadianernes blad plasseres Raattamaa først i arkivet som 'pastness of past' på 1950-tallet, for å bruke Assmanns (2008:274) uttrykk, mens han nærmest er utsatt for en tekstlig ikonoklasme av Esbensen ved inngangen til 2000-tallet. Raattamaa henvises av Lyngelæstadianerne til en del av fortiden som det ikke er avgjørende å huske.

TEKST, MINNE OG UTELATELSE

Som sjanger og medium har trolig det læstadianske meldingsbladet vært viktig for det kulturelle minnet. Ikke alene, men sammen med trykking av andre tekster, og sammen med en veletablert fortellertradisjon. For å kunne svare på hvor viktig bladene har vært, må det gjøres en form for resepsjonsanalyse. Da kan man få et bedre inntrykk av hvordan leserne av bladet har forholdt seg til det. Samtidig er meldingsbladet et medium som skaper mulighet til stadig gjentakelse av sentrale tekster, og slik sett etablerer et fortolkningsfelleskap og en kanon for de ulike læstadianske gruppene. For Lyngelæstadianerne er det et mønster i *Under vandringen* med tekster av Luther, Læstadius, Pontoppidan (og noen andre lutheranere) sammen med egne predikanter. I *Faderrösten* er det tydelig at Læstadius gjengis hyppigere enn Luther, mens Raatta-

maa er sentral sammen med taler og brev av egne predikanter. Lignende og andre interessante mønstre finnes også i andre blader i læstadiansk tradisjon.

Anvendt på læstadianske meldingsblader gir perspektiver fra religion og minne-forskningen ny innsikt og skaper nye spørsmål. Bladene er gode kilder for å vise hvordan de ulike gruppenes kanon dannes gjennom aktiv gjentakelse, og utelatelse. For å få fram slike mønstre, er det avgjørende å sammenligne de ulike gruppenes blader. Det tydeliggjør det kulturelle minnet i arbeid og en dannelse av kanon, og det viser hvordan noe gradvis – og aktivt – utelates. Der den tidligere læstadianismeforskningen har analysert årganger av ett meldingsblad, kan en komparasjon mellom flere blader inspirert av perspektiver fra religion og minne-forskningen, få fram nye innsikter i hvordan læstadianismen har utviklet seg til den heterogene bevegelsen den er i dag.

LITTERATURLISTE

- Anderzèn, Sölve 2009. «En 'väckeröst'. Tidskriften *Ens Ropandes Röst i Öknén* 1852–1854.» I: Persson, A. og Lindmark, D. (red.), *Från Sara Greta till Lilla Svarta Sara. Väckelsen i litteraturen och väckelsens litteratur*. Artos, Skelleftå, s.158–193.
- Andreassen, Bengt-Ove 2002. «Vekkelse med grenser: Lyngen-læstadianismens utforming.» I: Kristiansen, Roald E. (red.), «*Väckelsen utan gränser*». Lars Levi Læstadius og den læstadianske bevegelsen. Rapport fra seminar i Pajala, Sverige, 23.–24. januar 2001. Institutt for religionsvitenskap, Universitetet i Tromsø, s. 31–48.
- Andreassen, Bengt-Ove 2011. «History as religious self mediation. The case of the Firstborn Laestadians». I: *Acta Borealia* 28(1), s. 1–18.
- Assmann, Aleida 2008. The religious roots of cultural memory. I: *Norsk teologisk tidsskrift* 109(4), s. 270–292.
- Brevboken av 1966. Skrifter og brever fra kristendommens eldste og predikanter m.fl. i vårt tidsrum*. Redigert av Bertheus Antonsen. Beisfjord.

- Elgvin, Lilly-Anne Østtveit 2010. *Lars Levi Læstadius' spiritualitet*. Artos & Norma bokförlag, Skellefteå.
- Esbensen, Andreas 1999. *Fra historien om læstadianismen på Nordkalotten*. Privat, Tromsø.
- Fish, Stanley 2000. «Interpreting the variorum». I: Lodge, D. (red.), *Modern Criticism and Theory. A Reader*. Longman, London, s. 287–306.
- Forty, Adrian og Küchler, Susanne (red.) 1999. *The Art of Forgetting*. Berg, New York.
- Hofmeyer, Isabel 2008. «Text». I: Morgan, D. (red.), *Key Words in Religion, Media and Culture*. Routledge, London, s.198–208.
- Hokka, Leena 2006. «Suomen esikoslestadiolaisten ja Ruotsin äitiseurakunnan suhteen rakentuminen *Rauhan Side* – lehdessä». I: Dahlbacka, I. og Swanström, A. (red.), *Växilverkan och identitet. Kyrka och religion i Finland och Sverige 1809–1999*. Kyrkohistoriska arkivet ved Åbo akademi, Åbo, s.173–204.
- Hoover, Stewart M. 2005. «Media». I: Ebaugh, H. R. (red.), *Handbook of Religion and Social Institutions*. Springer, New York, s. 305–319.
- Hoover, Stewart M. 2008. «Audience». I: Morgan, D. (red.), *Key Words in Religion, Media and Culture*. Routledge, New York & London, s. 31–43.
- Johnsen, Erik mfl. 1934. «Læstadianernes tro og lære. En redegjørelse fra læstadianske predikanter i Troms fylke, dat. Skibotn i februar 1932». I: *Norvegia Sacra XIV 1934*, s. 86–91.
- Kejonen, Eetu 2014. *Sexualitet i en brytningstid. En etisk analys av två finländska väckelserörelsers syn på samhälle, kyrka och homosexualitet åren 1970–2011*. Åbo akademi, Åbo.
- Kinnunen, Mauri 2011. *Kristliga sändebrev från de äldste i Europa till de kristna i Amerika*. Bibliotheca Laestadiana, Haparanda.
- Laestadius, Lars Levi [1852–1854] 1909. *Tidskriften Ens Ropandes Röst i Öknen. Åren 1852–1854*. Aktiebolaget «Oma Kanta's» tryckeri, Uleåborg.
- Olsen, Torjer A. 2008. *Kall, skaperordning og makt. En analyse av kjønn i lyngenlæstadianismen*. Universitetet i Tromsø, Tromsø.

- Raittila, Pekka 1967. *Lestadiolaisuuden matrikkeli ja bibliografia*. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura, Helsinki.
- Sivertsen, Dagmar 1955. *Læstadianismen i Norge*. Forlaget Land og kirke, Oslo.
- Talonen, Jouko 1982. «Yhteiskunnan kuva Sions Blad-lehdessä vuosina 1930–39». I: *Faravid* nr 5, s. 239–246.

ABSTRACT

In reference to the large production of confessional literature the Laestadian movement appears as a typical evangelical Protestant movement. Nevertheless, in the research on the Laestadian movement there has been little attention to the large production of texts like the monthly or quarterly bulletin. This article seeks to shed light on this literature using theoretical perspectives drawn from cultural memory. The theoretical basis obtained from Aleida Assmann and her distinction between archive and canon in the cultural memory is applied in a discussion about this genre of texts. Using Assmann's concepts, a comparison between two monthly bulletins shows how these texts serve as both canon and archive, and thus can provide insight into the variety and diversity in the Laestadian movement.

KEYWORDS: Laestadianism, Laestadius, text, canon